

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ПРИЖБИЛО ОЛЕКСАНДР ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 343.9.01:159.943

ІМПУЛЬСИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ: КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
ВИВЧЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України
ДРЬОМІН Віктор Миколайович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
КУЛИК Олександр Георгійович,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
завідувач НДІ кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності;

кандидат юридичних наук, доцент
ЛУКАШЕВИЧ Сергій Юрійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права.

Захист відбудеться «___» _____ 2018 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м.Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2018_ р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В умовах загострення соціально-економічної і політичної ситуації в країні, складної криміногенної обстановки, зростання не лише фінансової, а й кризи духовності і моралі, вивчення злочинності, що пов'язана з психічними перенавантаженнями, значною невротизацією, психопатизацією та алкоголізацією суспільства, стає особливо важливим. Ці явища націлюють кримінологію на комплексні дослідження обумовленості злочинності стосовно нових процесів і змін, що відбувається в суспільстві.

З позиції Кримінального кодексу України (далі – КК України) вважається, що будь-який умисний злочин є результатом волі злочинця, а воля розглядається як єдина внутрішня рушійна сила мотивації. Більшість визначень поняття злочину в законодавстві та доктрині кримінального права виходять з його усвідомленості та свободи волі при його вчиненні. Парадигма кримінально-правової відповідальності ґрунтується на розумінні злочину як результату вільно прийнятого рішення.

Проте, на сьогоднішній день, як свідчить судова практика, багато злочинів вчиняються без внутрішньої боротьби мотивів та зважування рішень, без заздалегідь сформованої мети особами, які під час вчинення злочину фактично не можуть повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними внаслідок наявності у них певних психічних станів. Такі злочини часто в літературі називають імпульсивними.

Актуальність дослідження визначається тим, що проблема вивчення імпульсивної злочинної поведінки – це проблема розуміння багатьох широко поширених у суспільстві злочинів, їх психологічних механізмів, прогнозування і запобігання цим злочинам.

Теоретичною базою для дослідження стали наукові праці таких вітчизняних учених, як О. В. Авраменко, Ю. П. Аленін, П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, І. Г. Богатирьов, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, В. В. Василевич, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Грищук, І. М. Даньшин, Т. А. Денисова, С. Ф. Денисов, В. М. Дрьомін, І. А. Дришлюк, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, Ю. Ф. Іванов, О. В. Козаченко, О. М. Костенко, М. В. Костицький, О. Г. Кулик, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, С. Ю. Лукашевич, В. О. Меркулова, А. А. Музика, С. І. Нежурбіда, В. І. Осадчий, А. В. Савченко, П. П. Сердюк, О. С. Сотула, Є. Л. Стрельцов, В. В. Тіщенко, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. І. Шакун, О. Ю. Шостко, О. О. Ходимчук та інших.

Значним теоретичним підґрунтям дослідження стали монографії А. Ф. Зелінського «Усвідомлене та неусвідомлене в злочинній поведінці» (1986) та «Кримінальна психологія» (1999), А. В. Савченка «Мотив і мотивація злочину» (2002). Кримінологічному аналізу окремих аспектів імпульсивних злочинів, а саме вивченню злочинів осіб з психічними аномаліями присвячена кандидатська дисертація О. О. Ходимчук «Насильницька злочинність осіб з психічними аномаліями та її запобігання» (2005). Деякі проблеми поняття

«імпульсивних злочинів» та механізму їх вчинення досліджені в кандидатській дисертації О. Л. Мартенка «Психологічний аналіз окремих кримінально-правових понять (за чинним КК України)» (2005). Кримінально-правовий вимір імпульсивних злочинів досліджувався в кандидатській дисертації А. М. Шабуніної «Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені імпульсивно» (1999).

При дослідженні окремих питань імпульсивних злочинів підґрунтям послужили праці таких зарубіжних учених, як Ю. М. Антонян, А. Бандура, К. Бартол (Curt R. Bartol), П. С. Дагель, С. Дікман, А. І. Долгова, М. І. Єнікеєв, А. Г. Заблоцька, А. М. Леонтьєв, Ф. Меллер, В. С. Мінська, В. В. Міцкевич, С. В. Познишев, Д. В. Рівман, Д. М. Узнадзе, Р. Фрейджер, А. М. Шабуніна.

Водночас, на даний момент відсутні спеціальні кримінологічні дослідження імпульсивної злочинності. У зв'язку з цим без спеціального дослідження залишаються поняття імпульсивної злочинності та імпульсивних злочинів, їх детермінанти, особи, які вчиняють імпульсивні злочини, пріоритетні заходи їх профілактики тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016-2020 рр. «Теоретико-методологічні засади та прикладні проблеми протидії криміналізації суспільства: інтеграційний вимір» як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування концепції та кримінологічне вивчення імпульсивної злочинності.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися наступні завдання:

розглянути імпульсивну поведінку як психологічну основу імпульсивних злочинів;

запропонувати концепцію та поняття імпульсивної злочинності та імпульсивних злочинів, а також описати методику їх дослідження;

охарактеризувати критерії розмежування імпульсивних та вольових злочинів;

розкрити кримінально-правові аспекти імпульсивних злочинів;

здійснити класифікацію імпульсивних злочинів;

охарактеризувати кримінологічні ознаки осіб, які вчиняють імпульсивні злочини;

запропонувати концепцію детермінантів імпульсивних злочинів;

визначити етапи механізму імпульсивного злочину;

обґрунтувати рівні профілактики імпульсивної злочинності;

розкрити віктимологічні аспекти профілактики імпульсивної злочинності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з проявами імпульсивних актів злочинної поведінки.

Предметом дослідження є кримінологічні проблеми вивчення та запобігання імпульсивної злочинності.

Методи дослідження. У дисертаційному дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які забезпечили об'єктивність аналізу предмета дослідження і стали основою всебічного кримінологічного вивчення імпульсивних злочинів.

В основу дисертації покладено діалектичний метод дослідження правових явищ, за допомогою якого досліджено поняття імпульсивних злочинів (підрозділ 1.3). Логічний метод обумовив послідовність викладення матеріалу, його узгодженість, дав можливість сформулювати визначення та висновки, які випливають із викладеного матеріалу. Метод гіпотези використано при висуненні теоретичної концепції злочинної імпульсивності (підрозділ 1.5). За допомогою системно-структурного методу визначено класифікацію імпульсивних злочинів та їх детермінанти (підрозділи 1.4, 2.2). Формально-логічний метод застосовувався для тлумачення та розмежування понять і деяких наукових категорій (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1). Методи узагальнення й моделювання були використані при дослідженні пропозицій щодо профілактики імпульсивних злочинів, а також деяких змін в законодавстві (підрозділи 3.1, 3.2). Метод вивчення документів (формалізований контент-аналіз) надав змогу здійснити вибірку вироків з Єдиного реєстру досудових рішень, за допомогою яких було сформовано та опрацьовано репрезентативну емпіричну базу дисертаційного дослідження (підрозділи 1.3, 2.1).

Емпіричну основу дослідження становить вибірка сукупність 560 вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень за злочини, що мають ознаки імпульсивних, опрацьовано методом контент-аналізу понад 11 000 вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень за 2010-2015 роки. Також емпіричною базою дослідження є звіти Генеральної прокуратури України про стан злочинності за 2016-2017 роки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні спеціальним комплексним кримінологічним дослідженням імпульсивних злочинів, їх механізму та детермінант, осіб, які вчиняють імпульсивні злочини, та заходів їх профілактики.

За результатами здійсненого дослідження одержано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

розглянуто імпульсивну поведінку як психологічну основу імпульсивних злочинів, а також її зв'язок з неусвідомленими психічними процесами. Імпульсивна поведінка як психологічна основа імпульсивних злочинів – це емоційно-експресивна система поведінкових актів соціально-психологічного характеру, що загрожують нанесенням шкоди та спонукають особу до злочину під впливом криміногенної мотивації та ситуації;

обґрунтовано концепцію та дано поняття імпульсивної злочинності як виду деструктивної соціальної активності, яка проявляється в імпульсивних актах злочинної поведінки – імпульсивних злочинах, що розподіляються на дві категорії: імпульсивні злочинні вчинки та імпульсивні злочинні акти;

доведено, що імпульсивні злочинні акти характеризуються мінімальним рівнем усвідомлення перебігу фактичних обставин діяння; їх вирізняє згорнутий процес мотивації та швидкоплинність безпосередньо кримінального етапу злочину. Імпульсивні злочинні вчинки побуджуються більш усвідомленими мотивами, вчиняються особою, яка отримує із зовнішнього середовища стимулюючий імпульс потреби і пропускає його через свою психіку. Імпульсивні злочинні вчинки здійснюються більш обдуманно, тому особа при їх здійсненні прагне певного результату та здатна оцінити свої дії як з моральної, так і з правової точки зору;

виділено характерні ознаки імпульсивних злочинів, а саме: раптовість прийняття рішення; швидкоплинність ситуації вчинення злочину; невеликий проміжок часу між прийняттям рішення вчинити злочин і безпосереднім вчиненням; імпульсивний злочин вчиняється на основі одиничного акту поведінки, без внутрішньої боротьби мотивів та зважування рішень; відсутність конкретно визначеної мети злочину, яка знаходиться за межами процесу мотивації і полягає в задоволенні імпульсу актуальної потреби;

на теоретичному рівні запропоновано розподіл умисної форми вини на вольове ставлення (прямий та непрямий умисел) та злочинну імпульсивність, що яскраво би відобразило нетипове для парадигми сучасного законодавства психічне ставлення особи до злочину;

запропоновано термін «афективний злочин», який є різновидом імпульсивних злочинів та означає будь-який реактивний злочинний прояв на суб'єктивно значиму конфліктогенну ситуацію та подразник, який зачіпає істотно важливі, суб'єктивно значущі для особистості потреби та інтереси;

наведено детермінанти імпульсивних злочинів, якими є комплекс наявних у суспільстві матеріальних, духовних, соціально-демографічних, психолого-психіатричних факторів, що обумовлюють особистісну емоційну напруженість та сприяють виникненню психологічної основи імпульсивної поведінки;

запропоновано рівні та основні напрямки профілактики імпульсивної злочинності. На рівні спеціально-кримінологічної профілактики: ситуативна профілактика кризових ситуацій; інформаційно-виховна пропаганда населення; залучення громадськості до профілактики імпульсивних злочинів; зменшення ситуативних детермінант злочинної поведінки. Індивідуальний рівень має бути представлений комплексом психолого-психіатричних заходів профілактики та впливати на психічне здоров'я осіб, схильних до вчинення імпульсивних дій. Віктимологічний аспект профілактики імпульсивної злочинності передбачає здійснення заходів превентивного характеру на загальному та спеціально-віктимологічному рівнях;

удосконалено:

класифікацію імпульсивних злочинів, які залежно від психічних станів особи поділяються на: злочини осіб з психічними аномаліями; злочини осіб у стані сп'яніння; злочини, вчинені під дією афективних станів; аномально-афективні злочини;

критерії розмежування імпульсивних злочинів з іншими виділеними в літературі реактивними злочинами – звичними та ситуативними. Обґрунтовано, що звичні та ситуативні злочини можуть вчинятись у формі імпульсивних злочинних вчинків. Імпульсивні злочинні акти є окремим видом реактивних злочинів;

дістало подальшого розвитку:

теоретичні аспекти кримінологічних ознак осіб, які вчиняють імпульсивні злочини, зокрема, проаналізовано соціально-демографічні, кримінально-правові, психолого-психіатричні ознаки імпульсивних злочинців;

наукові розробки щодо розподілу вини на вольове ставлення та імпульсивність, зокрема, обґрунтовується застосування терміну «злочинна імпульсивність» як окремого виду співвідношення свідомості і волі під час вчинення злочину;

пропозиції щодо врахування ознак імпульсивності для Особливої частини КК України, а саме, аргументується можливість розгляду імпульсивності як обставини, що пом'якшує покарання.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідницькій сфері – для подальшої наукової розробки концепції імпульсивних злочинів та механізмів їх профілактики;

правотворчості – теоретичні положення, сформульовані та викладені в дисертації, можуть служити науковою базою для подальшого вдосконалення редакції норм кримінального законодавства;

правозастосуванні – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері профілактики імпульсивних злочинних проявів;

навчальному процесі – при викладанні курсів «Кримінологія», «Кримінальна психологія», «Віктимологічна профілактика злочинів» а також при підготовці та написанні підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана та обговорена на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення роботи були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, засіданні круглого столу, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток правового регулювання у Східній Європі: досвід Польщі та України» (м. Сандомир, Республіка Польща, 27–28 січня 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні

напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Харків, 15-16 вересня 2017 року); Круглому столі «Community policing – нова парадигма діяльності поліції (м. Одеса, 23 листопада 2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 23-24 березня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 року).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у дванадцяти публікаціях, п'ять з яких – наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, одна стаття – у зарубіжному періодичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (181 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 193 сторінки, з яких основного тексту – 169 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів, надано інформацію про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретичні засади дослідження імпульсивних злочинів» складається з п'яти підрозділів, у яких розглянуто імпульсивну поведінку як психологічну основу імпульсивних злочинів, розмежовано злочини з імпульсивною та вольовою поведінкою, розкрито поняття імпульсивних злочинів та методику їх дослідження, здійснено класифікацію імпульсивних злочинів, а також окреслено кримінально-правові питання імпульсивного злочину.

У **підрозділі 1.1. «Імпульсивна поведінка як психологічна основа імпульсивних злочинів»** констатовано, що імпульсивній поведінці властиві психологічні умови, коли рішення діяти виникає під впливом сильного збудження, недостатньої кількості часу на обдумування, а також за наявності конфліктної ситуації. Злочин, який вчиняється при цьому, є наслідком необдуманого поведінки, яка ґрунтується на запалі, а не на точному розрахунку.

Імпульсивну поведінку відмежовано від різного роду рефлексів та інстинктивних дій, які не усвідомлюються особою та не можуть бути кримінально-значимими. Відзначено, що при вивченні кримінально-значимої поведінки людини практично доводиться мати справу з двома видами власне дій (на відміну від рухів) – з вольовими та імпульсивними діями, тому автоматичні дії (рефлекси та інстинкти) не можуть прирівнюватись до імпульсивних злочинних проявів.

На підставі надбань психологічної науки прослідковано, які саме неусвідомлені психічні процеси можуть впливати на імпульсивну злочинну поведінку. Розглянувши взаємозв'язок імпульсивної поведінки та неусвідомлюваних психічних процесів, зроблено висновок, що в імпульсивній поведінці безпосередніми імпульсами виступають неусвідомлені механізми свідомих дій, а саме, автоматизовані звички (навички) та неусвідомлені установки. Вивчення вироків суду, в яких немає належного обґрунтування мотивів злочину, дає підстави стверджувати, що вони і є тими самими неусвідомленими мотивами в так званих «безмотивних злочинах», які так важко встановити в практичній діяльності.

Відзначено, що імпульсивна поведінка як психологічна основа імпульсивних злочинів – це емоційно-експресивна система поведінкових актів соціально-психологічного характеру, що загрожують нанесенням шкоди та спонукають особу до злочину під впливом криміногенної мотивації та ситуації.

У *підрозділі 1.2. «Розмежування імпульсивних та вольових злочинів»* зазначається, що злочинам з імпульсивною поведінкою не характерні ознаки діяльності, які, в свою чергу, притаманні злочинам з вольовою поведінкою.

Імпульсивний злочин не характеризується активністю суб'єкта, а є відповіддю (реакцією) на зовнішній подразник, яким може виступати будь-який акт чи вчинок, суб'єктивно значущий для індивіда. Відповідно, реактивність – це властивість індивіда, яка проявляється в інтенсивності та швидкості реагування на ту чи іншу дію подразника і є невід'ємною ознакою імпульсивної злочинної поведінки. Для імпульсивних злочинів характерна відсутність випереджальної стратегії поведінки особистості, а також предметності діяльності, які властиві вольовим злочинам.

Свобода волі індивіда – це його здатність вільно визначати лінію своєї поведінки на основі когнітивних здібностей, а також властивість передбачати соціальні, моральні та правові наслідки своєї діяльності. Імпульсивні злочини характеризуються так званим «пороком волі» особистості, коли спонукання, створене ситуацією та детерміноване особливими психічними станами, без боротьби мотивів одразу переходить в дію. Така поведінка здебільшого не відповідає істинній волі особи, виникає без достатньо усвідомленого процесу мотивації, хоча не виключає наявності неусвідомлюваного мотиву.

В імпульсивних злочинах не можна спостерігати боротьби мотивів та зважування рішень при їх вчиненні. Джерелом вольової поведінки при вчиненні злочину є сама особистість як суб'єкт волі, тоді як при вчиненні імпульсивного злочину джерелом дії виступає імпульс актуальної потреби, який минає свідомо-вольовий контроль.

У *підрозділі 1.3. «Поняття імпульсивної злочинності та імпульсивних злочинів і методика їх дослідження»* імпульсивна злочинність визначається як вид деструктивної соціальної активності, що проявляється в імпульсивних актах злочинної поведінки – імпульсивних злочинах, які розподіляються на дві категорії: імпульсивні злочинні вчинки та імпульсивні злочинні акти.

Імпульсивні злочинні вчинки (вчинок – соціально оцінюване діяння, що побуджується усвідомленими мотивами) вчиняються особою, яка отримує із зовнішнього середовища стимулюючий імпульс (економічний, політичний, правовий, соціокультурний і т. д.) і пропускає його через свою психіку. Трансформуючи цей імпульс на себе, особа співвідносить його зі своїми потребами, інтересами, можливостями, бажаннями, сподіваннями і цільовими установками. В результаті з безлічі варіантів з'являється рішення діяти саме так, а не інакше. Це рішення переростає у вчинок, який може оцінюватись як з морального, так і з правового боку, і який призводить до певного результату. До даної групи імпульсивних злочинів за певних ситуаційних умов може відноситись значна кількість насильницьких і корисливих злочинів.

Імпульсивні злочинні акти – це одиничні дії. Головною їх ознакою є швидкоплинність самого кримінального етапу злочину, який характеризується згорнутим процесом мотивації, швидкістю прийняття і виконання рішення. У вигляді імпульсивних злочинних актів можуть вчинятись, зокрема, вбивство, в тому числі – в стані сильного душевного хвилювання (ст.ст. 115, 116 КК України), нанесення різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, у тому числі – в стані сильного душевного хвилювання (ст.ст. 121, 122, 123, 124, 125 КК України), вбивство та нанесення тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони (ст.ст. 118, 124 КК України) тощо.

Наведено коло злочинів, які не можуть вважатись імпульсивними: це злочини з конкретною направленістю, в яких є чітко визначений мотив і спеціально сформована мета (господарські, у сфері службової діяльності, у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) тощо); злочини, які мають тривалість в часі (продовжувані, триваючі); багатоепізодні (які передбачають постановку проміжних цілей, а інколи спеціальних знань); вчинені у формі бездіяльності, а також з виною у формі необережності. Виділено ознаки імпульсивних злочинів: раптовість прийняття рішення вчинити злочин; швидкоплинність ситуації скоєння злочину; між прийняттям рішення вчинити злочин і безпосереднім вчиненням завжди існує невеликий проміжок часу, який, як правило, вимірюється в секундах; імпульсивний злочин скоюється на основі одиничного акту поведінки, без внутрішньої боротьби мотивів та зважування рішень; відсутність конкретно визначеної мети злочину, яка знаходиться за межами процесу мотивації і полягає у задоволенні імпульсу актуальної потреби.

Методика аналізу імпульсивних злочинів вибрана з урахуванням мети і завдань дослідження. Так, методом формалізованого контент-аналізу опрацьовано понад 11 000 вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень за 2010-2015 роки та відібрано з них 560 вироків за злочини, що містять ознаки імпульсивних. Це дало змогу провести не лише теоретичне, а й емпірично обґрунтоване кримінологічне дослідження імпульсивних злочинів.

До генеральної сукупності відбирались вирoki за злочини, які відобразили вищеперелічені ознаки імпульсивних злочинів: вбивства, в т.ч. вбивство в стані сильного душевного хвилювання, вбивство матір'ю новонародженої дитини, а

також вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст.115 «Умисне вбивство»; ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання»; ст. 117 «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини»; ст. 118 «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця»); нанесення різної тяжкості тілесних ушкоджень (легкі, середні, тяжкі), в т.ч. нанесення тяжкого тілесного ушкодження в стані сильного душевного хвилювання, а також заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст.121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження»; ст. 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання»; ст. 124 «Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця»).

Перед вибіркою було поставлене конкретне завдання, а саме: складено опитувальник, до якого було віднесено всі кримінологічно значущі ознаки імпульсивних злочинів, та які дозволяла відібрати інформація, що міститься у вироках, зокрема, стать, освіта, зайнятість, сімейний стан, наявність судимості, момент задуму вчинити злочин, місце, спосіб та засоби злочину, висновки судових психолого-психіатричних експертиз, наявність стану сп'яніння, пом'якшуючі та обтяжуючі обставини злочину, мотивування та посткримінальна поведінка злочинців.

На підставі отриманих результатів було зроблено висновки про існування певних закономірностей імпульсивних злочинів, їх причин та умов, особливостей осіб, які вчинили імпульсивні злочини тощо.

У *підрозділі 1.4. «Класифікація імпульсивних злочинів»* при опрацюванні емпіричної бази встановлено, що імпульсивні злочини не завжди відповідають законодавчому трактуванню форм вини. При цьому простежується певна закономірність, яка виявляється у тому, що всі злочини, які потрапили до генеральної сукупності, мали спільну ознаку. Цією ознакою виявилась наявність у суб'єкта того чи іншого психічного стану, який підтверджувався актом психолого-психіатричної експертизи. Теоретичний аналіз цієї проблеми також показав, що науковці при класифікації імпульсивних злочинів, здебільшого обирають критерієм психічний стан особи, який впливає на імпульсивну злочинну поведінку. Підставою для таких висновків є те, що за вищенаведених психічних станів, провокуюча роль неусвідомлених імпульсів проявляється найбільш яскраво. В несприятливих умовах ці стани знижують критичність аналізу ситуації індивідом, інформативність різноманітних конфліктних ситуацій та опірність до їх впливу.

Такими станами виявились психічні аномалії, стан сп'яніння, різноманітні афективні стани, що були юридичною підставою для стану сильного душевного хвилювання, а також аномально-афективні стани, коли той чи інший стан афекту поєднувався з алкогольним сп'янінням або з психічними аномаліями.

Таким чином, критерієм класифікації імпульсивних злочинів став психічний стан особи при вчиненні злочину.

Залежно від психічних станів особи при вчиненні злочину, виділено чотири види імпульсивних злочинів: 1) злочини осіб з психічними аномаліями; 2) злочини осіб у стані сп'яніння; 3) злочини, вчинені під дією афективних станів; 4) аномально-афективні злочини. Відзначено, що існують випадки, коли зазначені стани існують окремо при вчиненні імпульсивного злочину, однак дуже часто вони поєднані між собою.

У підрозділі 1.5. «Кримінально-правові питання імпульсивного злочину» запропоновано термін «злочинна імпульсивність» як окремий вид співвідношення свідомості та волі під час вчинення злочину. Наголошується на доцільності виділення вольового ставлення та злочинної імпульсивності як категорій умислу.

Обґрунтовуються підстави виділення вольового ставлення та злочинної імпульсивності як категорій умислу. За вольового ставлення умисел поділяється на прямий та непрямий. Виділення злочинної імпульсивності дозволяє упорядкувати класифікацію існуючих в кримінальних правовідносинах психологічних явищ, які на даний момент ще не знайшли свого відображення в кримінальному законодавстві.

Охарактеризувавши інтелектуальну та вольову ознаку злочинної імпульсивності, відзначено, що злочин вважається вчиненим зі злочинною імпульсивністю, якщо особа усвідомлювала суспільну небезпечність своїх дій, не передбачала настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння, хоча мала реальну можливість їх передбачити.

Вольовий критерій злочинної імпульсивності полягає у відсутності вольових зусиль щодо недопущення суспільно небезпечних наслідків при наявності можливості мобілізувати вольові зусилля для відвернення цих наслідків.

До психічних станів, які є кримінально значущими та можуть за певних життєвих ситуацій підштовхнути до вчинення імпульсивних злочинів, відносяться психічні аномалії, які не виключають осудності (непсихотичного рівня), афективні стани (афективна реакція, сильне емоційне збудження, напруження, страх, фрустрація, фізіологічний афект, аномальний афект) та в деяких випадках стан сп'яніння (алкогольне та наркотичне).

Перші два психічних стани дійсно певною мірою звужують свідомість, тягнуть за собою особистісні зміни, які впливають на відхилення в поведінці, тим самим провокуючи скоєння злочинів.

В дисертації на підставі вивчення вироків суду та наукової літератури з цього питання обґрунтовується, що стан сп'яніння не завжди повинен оцінюватись як обставина, що обтяжує покарання, а в деяких випадках має впливати на покарання в бік його пом'якшення, зокрема, у випадку поодинокого вживання алкоголю особою, яка не має антисоціальної спрямованості, не відноситься до злісних та особливо злісних злочинців, але вчинила імпульсивний злочин завдяки «пороку волі». За такої ситуації злочину,

коли суб'єкт був вимушений захищати ті чи інші права та свободи, навіть перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, суд не повинен враховувати це обставиною, що обтяжує покарання.

Другий розділ «Кримінологічне вивчення імпульсивної злочинності» містить три підрозділи та присвячений характеристиці осіб, які вчиняють імпульсивні злочини, детермінантам та етапам механізму імпульсивного злочину.

У **підрозділі 2.1. «Особа, яка вчиняє імпульсивний злочин»** наголошено, що імпульсивний злочин як ситуативне діяння не формує особи злочинця в негативному її розумінні. Тому в підрозділі мова буде йти про осіб, які вчинили злочини з імпульсивними ознаками. Такі особи не мають усталеної антисоціальної спрямованості. Їх можна віднести до випадкового та ситуативного типу злочинців.

Охарактеризовано наступні кримінологічно значущі ознаки осіб, які вчинили імпульсивні злочини: соціально-демографічні (вік, рівень освіти, соціальний та сімейний стан); кримінально-правові (вид злочину, співучасть, рецидив, місце, спосіб, знаряддя злочину та пом'якшуючі обставини); психолого-психіатричні (психічні аномалії, афективні стани та психологічні характеристики, що властиві даній категорії злочинців).

За результатами психологічних експертиз із розглянутих вироків підсумовано та узагальнено ознаки осіб, які вчиняють імпульсивні злочини. Це особи, здатні до здійснення вчинків за першим спонуканням, володіють зниженим рівнем критичних та прогностичних здібностей, морально-етичних якостей, порушення динаміки (гальмування) психічних процесів, мають схильність до акумуляції афективних переживань, непродуктивності поведінки, деструктивного способу вирішення конфліктів, невисокий рівень інтелекту, легко піддаються ситуаційно обумовленому стану емоційної напруги, що полегшує реалізацію імпульсивних, випадкових, непродуктивних вчинків. Для них характерним є зниження самоконтролю, фрагментарність сприйняття, обмежена змога довільної регуляції своїх дій, звуження свідомості на психотравмуючому об'єкті, емоційна лабільність, дратівливість, а також різке зниження інтелектуального і волевого контролю поведінки з порушенням здатності до прогнозування своїх дій.

У **підрозділі 2.2. «Детермінанти імпульсивних злочинів»**, ґрунтуючись на емпіричній базі дослідження, акцентовано увагу на певних деструктивних рисах, які дозволили підсумувати детермінаційні фактори, що призводять до ситуації імпульсивного злочину:

1) недостатній рівень освіти, що породжує відсутність належного формування правосвідомості ще в юному віці. З одного боку, освіта сприяє підвищенню інтелектуального і культурного рівня молодшої людини, з іншого – має величезні профілактичні можливості, що допомагають запобігти виникненню і розвитку негативних поглядів серед неповнолітніх.

Порівнюючи результати вивчення вироків з даними звітів Генеральної прокуратури України щодо осіб, які вчинили злочини проти життя і здоров'я,

можна констатувати їх відносну схожість: за даними Генеральної прокуратури України (2017 рік) вищу освіту мають із числа засуджених за злочини проти життя і здоров'я – 9%, за даними здійсненого дослідження (відносно імпульсивних злочинів) – 3,1%; за даними Генеральної прокуратури України спеціально-технічну освіту мають 25%, за даними здійсненого дослідження – 21,7%; за даними Генеральної прокуратури України повну середню освіту мають 64%, за даними здійсненого дослідження – 71,3%; без освіти за даними Генеральної прокуратури України виявлено 2% осіб, за даними здійсненого дослідження – 3,9%.

Простежується кореляційний зв'язок імпульсивних злочинів з недостатнім рівнем освіти, який потребує додаткових досліджень;

2) конфліктні та стресові ситуації, які провокують імпульсивне реагування осіб. Конфлікт передбачає наявність двох і більше конфліктуючих сторін, тому тут же кореспондуючим є підвищений ступінь віктимності жертв, які, самі того не підозрюючи, можуть спровокувати особу на вчинення імпульсивного злочину;

3) незайнятість суспільною працею. Під час дослідження виявлено наступну закономірність: 78,75% осіб, які вчинили імпульсивні злочини, були безробітними. Це дає змогу припустити, що незайнятість суспільною працею має свій соціальний контекст. Вважається, що нестабільний заробіток створює відчуття психічного дискомфорту, що в свою чергу призводить до збільшення агресивності, егоїстичних інстинктів тощо;

4) надмірне вживання психоактивних речовин та алкоголю. Частка осіб, які вчиняють злочини у такому стані, є особливо високою (56%);

5) невротизація та психопатизація суспільства. Психічні аномалії, як відомо, сприяють формуванню криміногенних поглядів, прагнень, орієнтацій, потреб, потягів і звичок. Вони найбільш значущі для імпульсивних злочинів, до яких в більшості своїй і відносяться «сімейні» вбивства. Психічні аномалії сприяють виникненню таких рис характеру як дратівливість, агресивність, жорстокість, і в той же час зниження вольових процесів, ослаблення стримуючих контрольних механізмів, що в повній мірі характеризує осіб, засуджених за ці вбивства.

У *підрозділі 2.3. «Етапи механізму імпульсивного злочину»* відзначається, що імпульсивним злочинам властивий згорнутий механізм злочинної поведінки, етапами якого є докримінальний, кримінальний та посткримінальний.

Перший етап механізму імпульсивного злочину (докримінальний) – відокремлений від події злочину та характеризується негативними умовами мікросередовища з їх подальшим суб'єктивним сприйняттям. Саме такі умови формують першу ланку криміногенної орієнтації та є початком генезису психологічної основи імпульсивного злочину – імпульсивної поведінки. На цьому етапі особу оточує, зокрема, мікросередовище, пронизане насиллям, негативними емоціями, побутовим пияцтвом; можуть проявлятися ознаки психічних аномалій, засвоюватись кримінальні стереотипи вирішення конфліктних ситуацій.

Другий етап (кримінальний) об'єднує в собі наступні елементи: процес мотивації, прийняття та виконання рішення. На цьому етапі проявляється найголовніша особливість механізму імпульсивного злочину: згорнутий характер мотивації, миттєве прийняття та виконання рішення.

На етапі посткримінальної поведінки особа аналізує те, що сталося, тобто оцінює наслідки. Внаслідок того, що через психічні стани особи, які провокують імпульсивну поведінку (психічні аномалії, афективні стани), пригнічується розумова діяльність, посткримінальну поведінку особи доцільно розглядати одразу після події злочину та через деякий час після події злочину.

Так, одразу після події злочину у 72% випадків злочинцем була надана перша допомога та викликана швидка потерпілій особі. 12% осіб покинули місце злочину. 16% вироків не дали змогу проаналізувати поведінку особи одразу після події злочину. У 87% випадків особи, які вчинили імпульсивні злочини, звернулися з повинною до правоохоронних органів, засуджували свою поведінку та щиро каялися у вчиненому. Це свідчить про низький ступінь криміногенності осіб, які вчинили злочини, та високу ймовірність недопущення рецидиву злочину.

Третій розділ «Профілактика імпульсивної злочинності» складається з двох підрозділів, в яких розкриваються поняття, рівні та віктимологічні аспекти профілактики імпульсивних злочинів.

У *підрозділі 3.1. «Поняття та рівні профілактики імпульсивних злочинів»* профілактика розглядається як сукупність видів попереджувальної діяльності щодо завчасного виявлення детермінантів злочинності даного виду та обмеження їх впливу.

Основними цілями профілактичної діяльності є вплив на причини та умови, які виступають її детермінантами та є чинниками формування особи, схильної до імпульсивної поведінки, призводять до виникнення емоційної, нервово-психічної напруженості осіб, розвитку пограничних психічних станів, а також до вчинення такими особами імпульсивних злочинів; криміногенних факторів, які формують антисуспільну орієнтацію і мотивацію імпульсивної поведінки осіб у соціальному середовищі. Охарактеризовано загальний та спеціально-кримінологічний вплив на таких осіб, нейтралізація криміногенних факторів як на особистісному так і на ситуаційному рівнях.

Враховуючи детермінанти імпульсивних злочинів, їх специфіку та особливості профілактики, у дисертації запропоновані наступні особистісно-ситуативні напрямки спеціально-кримінологічної профілактики імпульсивних злочинів: 1) ситуативна профілактика кризових ситуацій; 2) інформаційно-виховна пропаганда населення; 3) залучення громадськості до профілактики імпульсивних злочинів; 4) зменшення ситуативних детермінант злочинної поведінки. Індивідуальний рівень профілактики має бути представлений комплексом психолого-психіатричних заходів та впливати на психічне здоров'я осіб, схильних до вчинення імпульсивних злочинів.

У *підрозділі 3.2. «Віктимологічний аспект профілактики імпульсивної злочинності»* під віктимологічною профілактикою розуміється

спеціалізований вплив соціальних інститутів на осіб з неправомірною або аморальною поведінкою, а також на фактори, що обумовлюють миттєву віктимізацію осіб, пов'язану з ситуацією імпульсивного злочину.

Активна провокаційна поведінка потенційних потерпілих зі значною долею ймовірності може викликати афективний стан і, як наслідок, – вчинення імпульсивного злочину.

Встановлено, що набагато важливішою є не сама активна провокаційна поведінка потерпілого, а той сенс, який бачить в ній особа, яка вчиняє імпульсивний злочин, а самі дії потерпілого можуть бути різні в плані їх правової та моральної оцінки: протиправними, правомірними або аморальними. Таким чином, справа полягає не стільки в об'єктивному сприйнятті поведінки потерпілого особою, яка вчиняє імпульсивний злочин, скільки в тому, як ця поведінка ним сприйнята суб'єктивно, і до якої реакції привертає його психічний стан в певній ситуації.

Часто жертвами імпульсивних злочинів стають особи з нейтральною (пасивною) поведінкою. Віктимність таких потерпілих не залежить від їх поведінки та волі. Такі особи стають потерпілими внаслідок несприятливого для них збігу обставин, під впливом конкретної життєвої ситуації, «підвертаються під руку» злочинця. Вивчення вироків довело, що значна частина імпульсивних злочинів залишилась би нереалізованою, якщо б потерпілі від них на кримінальному етапі механізму злочину проявили емоційну стриманість, толерантність, обачність і елементарну обережність.

Спеціальна віктимологічна профілактика імпульсивних злочинів першочергово повинна орієнтуватись на потенційних жертв, поведінка яких здатна носити аморальний, протиправний і, тим самим, небезпечний для них характер. Спеціальна віктимологічна профілактика імпульсивної злочинності повинна включати в себе: виявлення потенційних жертв, аналіз поведінки та особистісних характеристик яких свідчить про високу ймовірність стати жертвою імпульсивного злочину; застосування до виявленої категорії потенційних жертв заходів навчання, виховання та забезпечення особистої безпеки, а також психологічний напрямок впливу на особу.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження, а саме:

1. Імпульсивність – особливість поведінки людини, яка полягає в схильності діяти за першим спонуканням, під впливом зовнішніх обставин або емоцій. Імпульсивна людина швидко і безпосередньо реагує на зовнішні обставини.

Психологічною основою імпульсивних злочинів є імпульсивна поведінка як емоційно-експресивна система поведінкових актів соціально-психологічного характеру, що загрожують нанесенням шкоди та спонукають особу до злочину під впливом криміногенної мотивації та ситуації.

Психологічне поняття імпульсивності передбачає її розуміння як риси характеру та особливості людської поведінки, але кримінологічний підхід щодо імпульсивності є дещо ширшим.

2. Імпульсивна злочинність – вид деструктивної соціальної активності, що проявляється в імпульсивних актах злочинної поведінки – імпульсивних злочинах, які розподіляються на дві категорії: імпульсивні злочинні вчинки та імпульсивні злочинні акти.

3. Імпульсивні злочинні акти характеризуються мінімальним рівнем усвідомлення перебігу фактичних обставин діяння; їх вирізняє згорнутий процес мотивації та швидкоплинність безпосередньо кримінального етапу злочину. Імпульсивні злочинні вчинки побуджуються більш усвідомленими мотивами та вчиняються особою, яка отримує із зовнішнього середовища стимулюючий імпульс потреби і пропускає його через свою психіку. Імпульсивні злочинні вчинки здійснюються більш обдуманно, тому особа при їх здійсненні прагне певного результату та здатна оцінити свої дії як з моральної, так і з правової точки зору.

4. Характерними ознаками імпульсивних злочинів є: раптовість прийняття рішення; швидкоплинність ситуації вчинення злочину; невеликий проміжок часу між прийняттям рішення вчинити злочин і безпосереднім вчиненням; імпульсивний злочин вчиняється на основі одиничного акту поведінки, без внутрішньої боротьби мотивів та зважування рішень; відсутність конкретно визначеної мети злочину, яка знаходиться за межами процесу мотивації і полягає в задоволенні імпульсу актуальної потреби.

5. Злочин вважається вчиненим зі злочинною імпульсивністю, якщо особа усвідомлювала суспільну небезпечність своїх дій, не передбачала настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння, хоча мала реальну можливість їх передбачити.

6. Критерієм класифікації імпульсивних злочинів обрано психічний стан особи, який впливає на імпульсивну злочинну поведінку. Підставою для цього є вивчення вироків суду та теоретичний аналіз проблеми, згідно з результатами яких встановлено, що за наявності вищенаведених психічних станів провокуюча роль неусвідомлених імпульсів проявляється найбільш яскраво.

Імпульсивні злочини, залежно від психічних станів особи, поділяються на: злочини осіб з психічними аномаліями; злочини осіб у стані сп'яніння; злочини, вчинені під дією афективних станів; аномально-афективні злочини.

7. Детермінантами імпульсивних злочинів є комплекс наявних у суспільстві матеріальних, духовних, соціально-демографічних, психолого-психіатричних факторів, які обумовлюють особистісну емоційну напруженість та сприяють виникненню ситуації імпульсивного злочину.

8. Заходами спеціально-кримінологічної профілактики імпульсивної злочинності є: 1) ситуативна профілактика кризових ситуацій; 2) інформаційно-виховна пропаганда населення; 3) залучення громадськості до профілактики імпульсивних злочинів; 4) зменшення ситуативних детермінант злочинної поведінки. Індивідуальний рівень профілактики має бути представлений

комплексом психолого-психіатричних заходів та впливати на психічне здоров'я осіб, схильних до вчинення імпульсивних злочинів.

В рамках ситуативної профілактики кризових ситуацій пропонуються деякі зміни до законодавства, а саме доповнити частину першу ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» пунктом 5 та викласти у такій редакції:

«Поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;
2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;

3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;

4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі;

5) осіб та сімей, яким властива побутова конфліктність, що може спричинити вчинення злочинів».

Доцільним є внести зміни до частини четвертої ст. 11 Закону України «Про психіатричну допомогу» та викласти її у такій редакції:

«Рішення про проведення психіатричного огляду особи без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника приймається лікарем-психіатром за заявою, яка містить відомості, що дають достатні підстави для такого огляду. Із заявою можуть звернутися родичі особи, яка підлягає психіатричному огляду; лікар, який має будь-яку медичну спеціальність; дільничні офіцери поліції, що мають відповідну кваліфікацію та повноваження; інші особи».

9. Основними заходами віктимологічної профілактики імпульсивної злочинності є загальнопрофілактичні та спеціально-віктимологічні.

Загальнопрофілактичні заходи повинні бути спрямовані на виявлення причин і умов злочинів, які пов'язані з особистістю і поведінкою потерпілих, зокрема це заходи щодо запобігання віктимогенним ситуаціям шляхом створення умов, що зводять до мінімуму віктимну поведінку потенційних жертв (постійна профілактична робота серед населення; роз'яснення правил поведінки в конфліктних ситуаціях на вулицях, в інших громадських місцях, особливо з громадянами, які перебувають у нетверезому стані; систематичний контроль патрульною поліцією громадських місць; інформування громадян через засоби масової інформації про те, як необхідно діяти у випадку зустрічі зі злочинцями або у разі виникнення кримінальної ситуації; віктимологічне опитування населення тощо).

Спеціально-віктимологічна профілактика імпульсивної злочинності повинна включати в себе: виявлення потенційних жертв, аналіз поведінки та особистісних характеристик яких свідчить про високу ймовірність стати жертвою імпульсивного злочину; застосування до виявленої категорії потенційних жертв заходів навчання, виховання та забезпечення особистої безпеки, а також психологічний напрямок впливу на особу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Прижбило О. В. Імпульсивна злочинна поведінка, діяльність та свобода волі: проблеми співвідношення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 224-230.
2. Прижбило О. В. Теоретичні підходи щодо визначення поняття імпульсивної злочинної поведінки. *Право і суспільство*. 2017. № 1 ч. 2. С. 216-220.
3. Прижбило О. В. Імпульсивні злочини та особи, що їх вчиняють: кримінологічний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. С. 65-70.
4. Прижбило О. В. Питання кримінально-правової характеристики імпульсивної злочинної поведінки. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 13. С. 152-159.
5. Прижбило О. В. Щодо детермінації імпульсивної злочинності. *Правові новели*. 2018. № 4. С. 262-269.
6. Прижбило А. В. Импульсивные преступления и психические состояния лиц, провоцирующие их совершение. *Legea si viata. Revistă științifico şipractică (Republica Moldova)*. 2016. № 10. С. 90-94.
7. Прижбило О. В. Імпульсивні афективні злочини. Кримінологічний аналіз. *Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15-16 вересня, 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 57-62.
8. Прижбило О. В. Ситуативне запобігання злочинності в контексті взаємодії поліції та ЗМІ. *Матеріали круглого столу «Community policing – нова парадигма діяльності поліції» (23 листопада 2017 р.)*. Одеса, 2017. С. 288-290.
9. Прижбило О. В. Щодо класифікації імпульсивних злочинів. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.)* У 2-х т. Т.2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 346-348.
10. Pryzhbylo A. Paradoxical crime concept – a type of crime with impulsive behavior. *Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine (materials of International scientific practical conference, January 27-28, 2017)*. Sandomierz, Poland, 2017. P. 162-164.
11. Прижбило О. В. До питання профілактики імпульсивної злочинності. *Правова система України: сучасні тенденції та фактори розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя 23-24 березня 2018 року)*. Запоріжжя, 2018. С. 102-105.
12. Прижбило О. В. Окремі питання віктимологічної профілактики імпульсивних злочинів. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 року)* У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 258-262.

АНОТАЦІЯ

***Прижбило О. В. Імпульсивна злочинність: кримінологічні проблеми вивчення та запобігання.* – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018.

Дисертація є першим в Україні комплексним кримінологічним дослідженням імпульсивних злочинів, їх механізму та детермінант, осіб, які вчиняють імпульсивні злочини, та заходів їх запобігання.

Дисертація присвячена кримінологічному вивченню імпульсивної злочинності. Розглянуто імпульсивну поведінку як психологічну основу імпульсивних злочинів. В результаті розмежування імпульсивних та вольових злочинів, на основі аналізу юридичної та психологічної наукової літератури, а також після опрацювання емпіричної бази дослідження виділено характерні ознаки імпульсивних злочинів та визначено їх поняття. Здійснено класифікацію імпульсивних злочинів та розкрито їх кримінально-правовий аспект. Охарактеризовано кримінологічно значущі ознаки осіб, які вчиняють імпульсивні злочини. Встановлені детермінанти імпульсивних злочинів, а також розкрито етапи їх механізму. За результатами дисертаційного дослідження запропоновано науково-обґрунтовані напрямки профілактики імпульсивної злочинності та окреслено її проблемні питання. Розглянуто віктимологічний аспект профілактики імпульсивної злочинності.

Ключові слова: імпульсивний злочин, імпульсивна злочинність, імпульсивна злочинна поведінка, злочинна імпульсивність, імпульсивні злочинні вчинки, імпульсивні злочинні акти, афективний злочин, механізм імпульсивного злочину, профілактика імпульсивних злочинів, віктимологічна профілактика імпульсивних злочинів.

АННОТАЦИЯ

***Прижбило А. В. Импульсивная преступность: криминологические проблемы изучения и предотвращения.* – Рукопись.**

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2018.

Диссертация является первым в Украине комплексным криминологическим исследованием импульсивных преступлений, их механизма и детерминант, лиц, совершающих импульсивные преступления, и мер их предотвращения.

Диссертация посвящена криминологическому изучению импульсивной преступности. Рассмотрено импульсивное поведение как психологическую

основу импульсивных преступлений, а именно как эмоционально-экспрессивную систему поведенческих актов социально-психологического характера, угрожающих нанесением вреда и склоняющих человека к преступлению под влиянием криминогенной мотивации и ситуации.

Обоснована концепция и дано понятие импульсивной преступности как вида деструктивной социальной активности, которая проявляется в импульсивных актах преступного поведения – импульсивных преступлениях, которые делятся на две категории: импульсивные преступные поступки и импульсивные преступные акты.

В результате разграничения импульсивных и волевых преступлений, на основе анализа юридической и психологической научной литературы, а также после обработки эмпирической базы исследования выделены характерные признаки импульсивных преступлений: внезапность принятия решения; быстротечность ситуации совершения преступления; небольшой промежуток времени между принятием решения совершить преступление и непосредственным совершением; импульсивное преступление совершается на основе единичного акта поведения, без внутренней борьбы мотивов и взвешивания решений; отсутствие конкретно определенной цели преступления, которая находится за пределами процесса мотивации и состоит в удовлетворении импульса актуальной потребности.

Осуществлена классификация импульсивных преступлений, которые, в зависимости от психических состояний человека, подразделяются: преступления лиц с психическими аномалиями; преступления лиц в состоянии опьянения; преступления, совершенные под действием аффективных состояний; аномально-аффективные преступления.

Охарактеризованы криминологически значимые признаки лиц, совершающих импульсивные преступления: социально-демографические, уголовно-правовые и психолого-психиатрические.

Приведены детерминанты импульсивных преступлений, которыми является комплекс имеющихся в обществе материальных, духовных, социально-демографических, психолого-психиатрических факторов, обуславливающих личностную эмоциональную напряженность и способствующих возникновению психологической основы импульсивного поведения.

По результатам диссертационного исследования предложены научно обоснованные направления профилактики импульсивной преступности и обозначены ее проблемные вопросы. Рассмотрен виктимологический аспект профилактики импульсивной преступности.

Предложены уровни и основные направления профилактики импульсивной преступности. На уровне специально-криминологической профилактики выделены ситуативная профилактика кризисных ситуаций, информационно-воспитательная пропаганда населения, привлечение общественности к профилактике импульсивных преступлений, уменьшение ситуативных детерминант преступного поведения. Индивидуальный уровень

должен быть представлен комплексом психолого-психиатрических мер профилактики и влиять на психическое здоровье лиц, склонных к совершению импульсивных действий. Виктимологический аспект профилактики предполагает осуществление мер превентивного характера на общем и специально-виктимологическом уровнях.

Ключевые слова: импульсивное преступление, импульсивная преступность, импульсивное преступное поведение, преступная импульсивность, импульсивные преступные поступки, импульсивные преступные акты, аффективное преступление, механизм импульсивного преступления, профилактика импульсивных преступлений, виктимологическая профилактика импульсивных преступлений.

SUMMARY

Pryzhbylo A. Impulsive crime: criminological issues of study and prevention. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific level of candidate of legal science for specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penal Law. – National University «Odessa Law Academy», Odesa, 2018.

The dissertation is the first in Ukraine comprehensive criminological research of impulsive crimes, their mechanism and determinants, persons who commit impulsive crimes and measures for their prevention.

The dissertation is devoted to criminological research of impulsive crime. Impulsive behavior is considered as a psychological basis of impulsive crimes. As a result of the differentiation of impulsive and volitional crimes, on the basis of analysis of legal and psychological scientific literature, as well as after analysis of the empirical basis of the research, characteristic features of impulsive crimes are highlighted and their notion is defined. Classification of impulsive crimes is carried out and their criminal-legal aspects disclosed. Criminologically significant features of persons committing impulsive crimes are characterized. Determinants of impulsive crimes are established, as well as the stages of their mechanism are revealed. According to the results of the dissertation research, scientifically grounded directions of prevention of impulsive criminality are proposed and problematic issues of prevention are outlined. The victimological aspect of the prevention of impulsive criminality is considered.

Key words: impulsive crime, impulsive criminality, impulsive criminal behavior, criminal impulsivity, impulsive criminal acts, impulsive criminal instantly's acts, affective crime, mechanism of impulsive crime, prevention of impulsive crimes, victimological prevention of impulsive crimes.

Підписано до друку 01.10.2018.

Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002 р.

65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.